

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

שיעור טז: הגשת טיפול רפואי לגויים בשבת

א. הקדמה: חילול שבת להצלת גוי

הכלל 'פיקוח נפש דוחה שבת' מיושם במקרה בו יהודי נמצא בסכנה בשבת ויש היתר לעשות מלאכות בשבת להצלתו. לצורך כך הובאו ביומא (פה ע"א-ע"ב) שבעה מקורות לעיגון הלכה זו. אבל אין לנו מקור מפורש ליישום דין זה ביחס לגוי. כלומר, אין מקור המתיר לעשות מלאכות בשבת להצלת גוי

~ הרב אליעזר יהודה ולדינברג מסביר שהסיבה להתרת מלאכות בשבת עבור הצלת יהודי היא משום שיש לכך גילוי מיוחד מפסוק, וללא הפסוק לא היינו מחללים את השבת גם עבור הצלת יהודי, שכן יתכן ושמירת השבת היא ערך חשוב השווה לעבירות החמורות שלא נדחו מפני פיקוח נפש.¹ לפיכך, ההיתר המחודש מן הפסוק מצומצם רק עבור יהודי בלבד ולא עבור גוי -

שו"ת ציץ אליעזר (ח"ח סימן טו, קונטרס משיבת נפש פרק ו) :

שמסתברא שלא הותר לחלל שבת עבור פיקוח נפש של עכו"ם, שהרי אפילו בישראל גופא אי לא גילוי דקרא של וחי בהם לא הוינן דוחין את השבת גם עבור פיקוח נפש של ישראל.

~ הרב יוסף שלום אלישיב כתב שהסיבה להצלת יהודי היא משום 'לא תעמוד על דם רעך' והשבת גופו, מקורות שלא שייכים ביחס למי שאינו יהודי -

קובץ תשובות (ח"ג סימן סט) :

ודאי לנו, אי-אפשר לחלל את השבת בכדי להציל את הבן נח. והטעם, דלהציל יהודי מחוייב כל יהודי בזה ועליו נאמר לא תעמוד על דם רעך והשבות לו השבת גופו, ואין הבדל אם כן בין אם היהודי העומד בסכנה לבין יהודי אחר, וכל אחד מקיים בזה מצוות והשבות לו, וכל אחד ערב בעד חברו, מה שאין כן גוי אין מצווה להשיב אבידה לגוי.

¹ ראו מה שהתבאר בשיעורים בפיקוח נפש והצלה חלק א, שיעור ב אות ב.

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

ב. הצלת גוי משום איבה

1. הקדמה

במקרה ואי-הצלת גוי בשבת יכולה לגרום לאיבה וסכנה ליהודים, שאם הם לא יגישו עזרה לגוי בשבת עלולים לא להגיש להם עזרה במקרה הצורך או שהדבר יעורר איבה וסכנה כלפיהם, האם יש מקום להתיר חילול שבת עבור הצלת גוי? בגמרא מובאת מחלוקת בין רב יוסף לאבבי בשאלה האם מותר למילדת יהודייה לילד גוי בשבת.

בבלי עבודה זרה (כו ע"א):

סבר רב יוסף למימר: אולודי עובדת כוכבים בשבתא בשכר שרי משום איבה. א"ל אבבי, יכלה למימר לה דידן דמינטרי שבתא מחללין עליהו, דידכו דלא מינטרי שבתא לא מחללין.

שולחן ערוך (או"ח סימן של סעיף ב):

כותית אין מילדין אותה בשבת, אפילו בדבר שאין בו חילול שבת.

2. היתר איסורים משום איבה: היקף ההיתר

הראשונים והפוסקים נחלקו אילו מלאכות הותרו משום 'איבה'?

• אין לחלל שבת כלל

מגן אברהם (או"ח סימן של ס"ק ה):

דליכא איבה, דיכלו לומר דמי שאינו משמר שבת אין מחללין עליו. משמע, דאי איכא למיחש לאיבה שרי אם אין חילול שבת.

• הותר רק שבות דרבנן איסורים משום מראית עין²

~ **ריטב"א (עבודה זרה כו ע"א ד"ה שרי):**

שרי משום איבה - פירוש, בדברים שאין בהן חילול שבת ואפילו בשל דבריהן, דהא פשיטא דמשום איבה לא שרינן אפילו שבות של דבריהם חס ושלום.³

² כ"כ: שו"ת הב"ח (החדשות סימן ב); שו"ת ברכת משה (סימן כ).

³ ראו גם: ריטב"א (עבודה זרה ו ע"ב ד"ה ההוא מינאה): "ולא שרינן ליה משום איבה ומשום חנופה אפילו איסורא דרבנן שהחליטו בו איסור, כגון גבינה וחמאה וחלב של גויים, וכמו יין נסך, והא לא איצטרכה למימר דמילתא דפשיטא היא".

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

~ פרי מגדים (או"ח סימן של אשל אברהם ס"ק ה) :

ואם מותר לעבור איסור דרבנן משום איבה, צריך עיון..
ומשמע לכולי עלמא אם יש לחוש לאיבה בין אומות העולם מתירין שבות דרבנן ממש, וכל
שכן מראית עין.

• הותרו איסורי דרבנן

לשיטה זו לא הותרו איסורי תורה משום איבה, אלא רק איסורי דרבנן⁴

תוספות (עבודה זרה כו ע"א ד"ה סבר) :

משמע הא איכא איבה שרי, היכי שרינן משום איבה מילתא דאית ביה איסורא דאורייתא,
דאמרינן... (שבת קז ע"ב) הושיט ידו למעי בהמה ודלדל עובר שבמעיה חייב משום עוקר
דבר מגידולו דהוא תולדה דגוזז.
יש לומר, דהכא ביושבת על המשבר שכבר נעקר לצאת.
אי נמי, כיון דכלו לו חודשיו פסקו גידולו.

« משמע מדברי התוספות שאין להתיר איסור תורה משום איבה אלא רק איסור דרבנן.⁵ »

~ משנה ברורה (סימן של ס"ק ח) :

ודע דהרופאים בזמנינו אפילו היותר כשרים אינם נוהרים בזה כלל דמעשים בכל שבת
שנוסעים כמה פרסאות לרפאות עובדי כוכבים וכותבין ושוחקין סממנים בעצמן ואין להם
על מה שיסמוכו.⁶ דאפילו אם נימא דמותר לחלל שבת באיסור דרבנן משום איבה בין

⁴ כ"כ : **תוספות** (עבודה זרה ב ע"א ד"ה אסור) : "אסור לשאת ולתת עמהם... וקשה, על מה שמכו העולם לשאת ולתת
ביום איד העבודת כוכבים עמהם... לכך נראה דשרי משום איבה"; **רמ"א** (יו"ד סימן רצא סעיף ב) : "ועובד כוכבים
שביקש שיתנו לו מזוזה ורוצה לקובעה בפתחו, אסור ליתנו לו (כך השיב מהרי"ל). ונראה לי, דמכל-מקום במקום דאיכא
למיחש משום איבה, ושירע משום זה לישראל, שרי"; **תוספת שבת** (סימן של ס"ק ה) : "מיהו, אי איכא משום איבה
שרי בדבר שאין בו חילול מדאורייתא, דאיסור דמדאורייתא לא שרי אלא במקום סכנה דווקא"; **שו"ת דברי חיים**
(או"ח ח"ב סימן כה) : "בנידון שאלתו אם מותר לרופא ישראל לחלל שבת לאינו יהודי... אבל וודאי פטשא דסוגיא נראה
דברבנן עושין משום איבה. אך בדאורייתא לא מצינו שמחללין רק משום פיקוח נפש ברי לישראל אבל משום חשש
שנאת האיני יהודי לא מחללין שבת באיסור דאורייתא... אך המנהג ברופאים שמקילין ושמעתי שהוא מתקנות ארצות
להתיר להם אבל לא ראיתי זה בספר"; **שו"ת דעת כהן** (סימן קעו) : "דכמה דברים התירו משום איבה... דהתוספות...
שמבואר מדבריהם דבמקום איסור דאורייתא אין שום היתר משום איבה, רק במידי דרבנן הם אמרו והם אמרו להתיר
במקום שיש לחוש לאיבה"; **שו"ת ישכיל עבדי** (ח"ו השמטות סימן ט); **שו"ת ציץ אליעזר** (ח"ח סימן טו, קונטרס
משיבת נפש סימן ו) שכן סברו רוב הפוסקים.

⁵ ראו : **שיירי כנסת הגדולה** (הגהות בית יוסף יו"ד סימן קנד אות י).

⁶ ראו : **בתשובת ריב"א** (או"ח סימן י) שנשאל : "אם מותר לרופא מומחה ליסוע על עגלה של גוי ששלחה עם סוסיו
להוליכו חוץ לתחום לרפא חולה שבביתו". הוא מעיר שהדבר שהרופאים מתייעצים בענייני הלכות שבת הוא דבר חדש :
"והנה זה מילתא חדתא, ומעולם לא שמענו שרופאים המליכו בנו, ובפרט ברופאים שבזמננו, ואם נאסור להם לא ישמעו
לנו".

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

הגויים [אף דגם זה אינו ברור, עיין בפרי מגדים], איסור דאורייתא בוודאי אסור לכולי
עלמא ומחללי שבת גמורים הם במזיד, השם ישמרנו.⁷

• היתר איסורי תורה

לשיטה זו הותרו אף איסורי תורה משום איבה, וכן הסכימו פוסקי זמנינו.⁸
הסיבה העיקרית שהתירו הפוסקים איסורי תורה משום איבה, בניגוד לדעות הראשונים הנ"ל,
היא משום שינוי המציאות, שכעת יש חשש סכנה ואיבה גדולים.

הרא"ה (בתוך: ריטב"א, עבודה זרה כו ע"א ד"ה יכלה):

ומיהו, כל היכא דידיע דלא מקבלי מינייהו ההוא טעמא, מודה אביי דשרי, בין בזו ובין
באידיך דאנוקי בשכר, ואפילו בחינם נמי שרינן כל היכא דאיכא איבה, כגון בזמן הזה.

~ משום שהמלכות מענישה ויש סכנת נפשות, מותר ליילד בחילול שבת באיסורי תורה -

תפארת ישראל (עבודה זרה פ"ב מ"א יכין אות ו):

אמנם בזמנינו שהמלכות מענש מאוד למיילדת או לרופא שלא ילך כשיקראוהו לעכו"ם, או
לרופא שאינו ישראל כשלא ילך אצל ישראל אפשר שיש להקל... יש לומר, אפשר שגם
חתיכת הטבור... בשבת שהוא הוא הדבר שיש בו חשש איסור דאורייתא, אפשר דהוה ליה
מלאכה שאינה צריכה לגופה... א"כ הוא-הדין בעכו"ם, ואפילו הכי לפע"ד דעכ"פ תשנה
לחותכו באיזמל וכדומה ולא במספריים כמו שנהגו בחול.

⁷ על המילים 'לרפאות עובדי כוכבים' נוספה הערה: "במדינת אנדיא שעד היום האומות הם עובדי כוכבים ומזלות". על
כך העיר **שו"ת אגרות משה** (או"ח ח"ד סימן עט ד"ה אבל כשנזדמן) שיובאו דבריו להלן, והוא תמה מאוד על המשנה
ברורה, ולכן כתב שהערה זו נוספה בעקבות החשש לאיבה: "וגם הא חזינן שחשש לזה פן יעשה איבה מזה שלכן הדפיס
למטה הגה על זה שכוונתו הוא רק במדינת אנדיא (הודו) ואם לא היה זה חשש סכנה לכלל ישראל לא היה צריך להגיד
זה".

⁸ ראו את רשימת המקורות ב**אסיא** (פא-פב עמוד 39 הערה 257). יש לציין לדברי הרב מרדכי שמואל גירונד, מחכמי
איטליה: שכתב את סיבת ההיתר לחלל שבת עבור גויים משום קידוש ה', בתוך: **אסופות** (כרך יד עמוד שא): "נשתנו
הזמנים והאומות שבזמנינו הם אחינו וחייבים אנחנו לחלל שבת עליהם ולצאת חוץ לתחום אפילו במרכבה כדי לרפאתם
ולעשות מלאכה עליהם לפיקוח נפש ולפקח על מלאכת התנופות הנעשות כעדם בחנות יהודי אפילו שלא במקום סכנה
כי יש קידוש ה' בדבר".

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

~ תמורת האמנציפציה, שבועת הרופאים⁹ לטפל בכל אדם ואימת המלכות -

הרב ניסן שידלוב (שו"ת מהרנ"ש, או"ח סימן י):

ובפרט מן העת שנתן הקיסר יר"ה רשות להיות רופאים יהודים כרופאים נכרים ובתחילה מיד כשירצה כל חד וחד להיות רופא הן יהודי והן נכרי צריך לישבע שלא להשמט משום אדם רק מחויב להציל כל נפש ונפש כפי כוחו ויכולתו הן מאומה זו והן מאומה אחרת ושלא לחלק בין נפש לנפש כלל, ואם המיילדת אינה הולכת אל המיילדות בוודאי אם היולדות או הילד ימות באותה פעם תוכל לבוא לידי עונש מיתה או לייסורים קשים הקרובים כמו מיתה ולמה לא נתיר לכתחילה.

וכבר היה מעשה כזה כמו לערך שנה בחג הסוכות שהיה האדון גראף קאליפראט בכפר אחד מהנחלה שלו סמוך לקהילתינו והייתה שם אישתו עמו והייתה יושבת על המשבר ושלחה לכאן אחר מיילדת ישראלית באשר שהיא תמיד מיילדת שלה כמה שנים והתרנוה אני והרב דקהלתינו בעל אור חדש לילך שם ביום-טוב ולעשות כל צורכה, כי שר הנ"ל הוא שר וגדול בחצר המלך וחלילה יכול לבוא עלילה לכל יהדות ע"י זה.¹⁰

~ **שו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סימן עט ד"ה אבל כשנזדמן):**

אבל כשנזדמן שהוא מוכרח להיות שבת בבית החולים או כשהוא כבר רופא קבוע שאף שהמשרד שלו סגור בשבת בא דווקא אליו נכרי חולה בדבר שהוא סכנה הוא מוכרח להזדקק לו אף בחילול שבת באיסור דאורייתא, וכל שכן כשנזדמן איזה אסון סמוך לביתו שקורין לרופא הסמוך יותר מאחר דלא מתקבל במדינותינו הדחויים שאמר אביי הוא סכנה ממש גם בעצם לגופו ממש מקרובי החולה, וגם אם הוא אינו חושש שתהא סכנה לו בעצמו יש לחוש לאיבה גדולה כל כך מצד אנשי המדינה וגם מהממשלה שיש ודאי לחוש גם לענייני סכנה מתוצאות זה....

כפי המצב במדינותינו בזמן הזה איכא מצד איבה סכנה גדולה אף במדינות שהרשות לכל אדם מישראל להתנהג בדיני התורה, שהוא עכ"פ שלא כשע"י זה לא ירצה להציל נפשות. ופלא על הגאון החפץ חיים (משנה ברורה סימן של ס"ק ח) שכתב דהא הרופאים אפילו היותר כשרים נוסעים כמה פרסאות לרפאות עכו"ם ושוחקין סממנים בעצמן ומסיק

⁹ ראו: **שו"ת ציץ אליעזר** (ח"ח סימן טו, קונטרס משיבת נפש פרק ו אות א) שהביא נימוק זה של שבועת הרופאים כהתנגדות לדברי המשנה ברורה: "דברי משנה ברורה אלה מלבד שהמה תוכחה חמורה כלפי כלל הרופאים, המה דברים כחברות צורים כלפי הרופאים הכשרים החרדים לדבר ה', ומביאים אותם לידי תסבוכת חמורה, בהיות וחוק הרופאים הוא כיום בכל העולם כולו שכתנאי קודם להיכנסם בתפקידם עליהם לקבל עליהם בקבלה גמורה שיטפלו במסירות גמורה עם כל חולה הבא לידם בלי הבדל דת וגזע. ואם יתפס מי שהוא באיזה רשלנות של טיפול בגלל הבדל דת וגזע, אחת דתו להעבירו מתפקידו. ולא זאת בלבד, אלא דרשלנות מסוג זה תעורר רעש כללי אצל כל האומות ותביא בכנפיה שגאה חמורה כלפי היהודים אשר אחריתה מי ישרנה, ואך אשליה היא לחשוב שהעמים כיום יקבלו התירוץ שנתרץ להם ונאמר דידן דמינטרי שבתא מחללין עליהו דידכו דלא מינטרי שבתא לא מחללין, ובפרט כאשר יצא תירוץ כזה מפי רופאים מוסמכים. וזה אך יעורר שגאה נוספת באופן שאי-אפשר להפטיר על כך במחי יד ולומר שאין דורנו דומה יפה שאפילו הרופאים היותר חרדים אינם נשמעים למוריו".

¹⁰ הובאו דבריו גם ב**שו"ת יביע אומר** (ח"ח או"ח סימן לח אות ג).

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

דמחללי שבת גמורים הם במזיד אף שיהיה איבה מזה, הא ברוסלאנד (ברוסיה) בעיירות הקטנות שהיה רק רופא אחד לכל הסביבה, הרי ודאי ברור אם לא היה הולך לרפאות את העכו"ם היה ברור שהיו הורגין אותו בטענתם שגרם מיתה לבנם ובתם וכדומה וגם שופטי המדינה לא היו מענישין אותם כל כך או לגמרי לא היו מענישין את העכו"ם שהיה הורגו ואפילו באופן שהשופטין היו מענישין באיזה עונש קל הא היה שייך לחוש שיהרגהו בצנעא. וגם הא חזינן שחשש לזה פן יעשה איבה מזה שלכן הדפיס למטה הגה על זה שכוונתו הוא רק במדינת אנדיא (הודו) ואם לא היה זה חשש סכנה לכלל ישראל לא היה צריך להגיד זה, וכיון שאיכא עכ"פ ספק הא אף בשביל ספק קטן הוא לקולא בפיקוח נפש. ועיין בחתם סופר (יו"ד סימן קלא) שכתב בפירוש ואם יש באיבה זו חשש סכנת נפשות יש להתיר אפילו מלאכה דאורייתא.

~ שמירת שבת כהלכתה (פרק מ הערה מז):

וגם דעת הגרש"ז **אוירבך** זצ"ל נוטה לכך. וסברתו... ובפרט בזמננו שאפשר להודיע ברגע מקצה אחד של העולם לשני ואם לא יטפלו בנכרי ודאי שיש סכנה גדולה.¹¹

3. מידת הסיכון קובעת את היקף ההיתר

מדברים אלו נראה שהיקף ההיתר תלוי במידת הסיכון באותו הדור.

לפיכך, לא קשה תמיהת הרב משה פיינשטיין על המשנה ברורה שהתיר רק איסורי דרבנן משום 'איבה', שכן יתכן ובזמננו מידת הסיכון לא הייתה גדולה דיה כדי להתיר בכך איסורי תורה. דברים אלו, שהאיבה תלויה במציאות באותה העת והאיסורים שהותרו בשבת הם בהתאם למידת הסיכון שבכך, מקבלים ביטוי בשתי תשובות של הרב משה סופר, כפי שיתבאר

כאמור, בדברי הרב משה סופר אנו מוצאים סתירה בין שתי תשובות. התשובה הראשונה ניתנה בשנת תק"ע, בה הוא התיר רק איסורי דרבנן, ואילו בתשובה שניתנה בשנת תקע"ט הותרו איסורי תורה.¹²

¹¹ כ"כ נשמת אברהם (ח"א או"ח סימן של ס"ק ו; שם, ח"ד או"ח סימן של סוס"ק ב) בשם הרב שלמה זלמן אוירבך, שגם במקרה שאין איבה, כגון גר שנמצא עם אביו הגוי הנוטה למות, "אע"פ שמעיקר דינא דגמרא אין מחללים עליו את השבת, האידנא חייבים לחלל בגלל הסיכון אפילו הקטן ביותר מפני שעלולים הדברים להגיע לידי סכנת איבה ולפיקוח נפש של רבים"; **הרב אביגדור נבנצל** (ביצחק יקרא, סימן של): "והאידנא התירו אפילו באיסורי תורה, שאם לא כן גם הם ימנעו מלטפל ביהודים. ואפילו מחבל פצוע מחללים שבת כדי לטפל בו, כדי שאם חלילה יפול חייל פצוע בשבי, יזכה גם הוא לטיפול רפואי הולם".

¹² ראו: **שו"ת ציץ אליעזר** (ח"ח סימן טו, קונטרס משיבת נפש פרק ו אות יא): "ותשובה זאת כתב לאחרונה, להתשובה... השיב בשנת תק"ע ואילו תשובה זאת השיב בשנת תקצ"ט".

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

~ היתר איסורי דרבנן

שו"ת חתם סופר (ח"ה השמטות סימן קצד):

ליסע בעגלה ע"י גוי לעסוק ברפואות גוי חברו, אפשר דשרי בזמן הזה דאיכא משום דרכי שלום וכעין סכנת הכלל.

~ היתר איסורי תורה

שו"ת חתם סופר (יו"ד סימן קלא):

נפשו היפה בשאלתו, בארץ תוגר פקד השר על כל אנשי העיירות וכפרים להשכיר להם מיילדות בקיאה אשר למדה לפני חכמיהם בבית מדרשיהם, ואפילו יש להם חיות פיקחות, מכל-מקום צריכות דווקא להשכיר להם אותה שעמדה בניסיון לפני חכמי הרופאים. והנה, נמצא איזה כפרים שלא מצאו לפי שעה מלומדת כי אם ישראלית. ושאלו השואל, אם רשאי להשכיר עצמו להם בין בחול ובין בשבת... ואם יש באיבה זו חשש סכנת נפשות, יש להתיר אפילו מלאכה דאורייתא, אע"ג דמלשון מגן אברהם... משמע דווקא כיבוי דהוה מלאכה שאינה צריכה לגופה הותר ולא מלאכה גמורה, מיהו... יראה להדיא אפילו מלאכה דאורייתא הותר אם אי-אפשר בלעדה, והנלע"ד כתבתי.

שו"ת חתם סופר (ח"ה השמטות סימן קצד):

על דבר רופא יהודי הקבוע לרפאות בשכר ונוסע על העגלה ביום שבת קודש לפקח על נפשות חולי יהודים ועובדי כוכבים, אם צריך למחות בידו כמו דאמרו חז"ל ביולדות דלא שייך בזה איבה דנימא להו אגן דמנטרי שבתא מחללים עליה שבתא אתון דלא מנטרי שבתא לא מחללים עליכו שבתא...

אבל היכא דאיכא למיחש לסכנתא, שאנחנו דרים ביניהם ויוסיפו שגאה ותחרות ויאמרו כי דמו של עובד כוכבים קל בעינינו ולא יקבלו תירוץ דמנטרא שבתא, ועוד ברוב המקומות הרופאים הם גויים ויותר בעיניהם דמן של ישראל, ואולי בש"ס נמי לא אמרו אלא בימיהם שלא היה שכיחי תערובות ישראל וגויים... דהיכא דאיכא למיחש לסכנתא שרי.¹³

¹³ ביחס לשכר שמקבל הרופא, כתב **שו"ת חתם סופר** (ח"ה השמטות סימן קצד): "והנה, שכרו נראה לי שיינתנהו לצדקה כיון שהוא שכר שבת לא יהנו ממנו נהי דאין לומר שירפאו בחנם ולא יקבל שכר כלל זה אינו, דהא רב יוסף אולדי בשכר בשבת שרי שהרי קמן דשרי ליקח שכרו ומצווה איכא משום לא תחנם, אבל עכ"פ אינו ראויים ליהנות ממנו ומחלקים לעניים דבלאו הכי נמי ראויים לקבל עליהם דבר מה שיהיה לו כפרה".

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

~ הרב חיים הלברשטאם כתב שאין להתיר איסורי תורה משום 'איבה', אלא רק איסורי דרבנן. ברם, בסיום דבריו הוא כתב שהמנהג בין הרופאים בזמנו לחלל שבת באיסורי תורה על רפואת גוי

שו"ת דברי חיים (או"ח ח"ב סימן כה) :

בנידון שאלתו אם מותר לרופא ישראל לחלל שבת לאינו יהודי... אבל וודאי פשטא דסוגיא נראה דבדרבנן עושין משום איבה. אך בדאורייתא לא מצינו שמחללין רק משום פיקוח נפש ברי לישראל אבל משום חשש שנאת האינו יהודי לא מחללין שבת באיסור דאורייתא... אך המנהג ברופאים שמקילין. ושמעתי שהוא מתקנות ארצות להתיר להם, אבל לא ראיתי זה בספר.

? כיצד תקנה של ארצות יכולה להתיר איסורי תורה?

? זאת ועוד, הרי הוא עצמו סובר בתחילת דבריו שאין להתיר איסורי תורה, ומדוע לא מחה ביד הרופאים או בתקנת הארצות?

! הרב משה פיינשטיין הסביר את תחילת דבריו של הדברי חיים, שכתב להתיר רק איסורי דרבנן ואילו בסיום תשובתו כתב שהרופאים מתירים איסורי תורה, שכן יתכן ובמקומו מידת הסיכון לא הייתה גדולה כל כך כדי להתיר איסורי תורה, ואילו במקומם של הרופאים או במקומות אחרים מידת הסיכון גדולה ובגינה יש להתיר אף איסורי תורה -

שו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סימן עט ד"ה אבל כשנזדמין) :

ולשון הדברי חיים אחר שכתב דמשום איבה לא מחללין שבת באיסור דאורייתא, שמסיק אך המנהג ברופאים שמקילין, ושמעתי שהוא מתקנות ארצות להתיר להם, שלכאורה לא מובן איזה תקנה שייך בזה.

וצריך לומר שכוונתו שאף שסובר בעצמו דאין לחוש לסכנה בשביל איבה, מכל-מקום לא אמר למחות בהרופאים שמקילין דהוא משום דלא ברור לו שליכא חשש סכנה מהטעם דאומדנא שלו שאין לחוש לסכנה, הא היה זה רק על מקומו שאולי היה במקומו והסביבה הרבה רופאים ולא היה איכפת להו כל כך, שאף שוודאי ניתוסף שנאה יותר בשביל זה הוא שנאה בעלמא כסתם שמעולם מעכו"ם לישראלים שיש שונאים ביותר שמכל-מקום אין בזה עניין סכנה, אבל ידע שוודאי איכא מקומות שלא מצוי רופאים שיש שם חשש סכנה. אבל כתב שנוהגין הרופאים להקל גם במקומו ואינו מוחה בהם כי שמע שאיכא תקנה להתיר להם בכל מקום מטעם שלא יטעו להחמיר אף במקומות שהאיבה יביא לסכנה...

והדברי חיים בעצמו אולי היה סבור דממקום למקום לא יבואו למילף, עכ"פ לא מיחה אף במקומו שלא היה חשש סכנה, אבל בזמננו יש לחוש לסכנה כמדומני בכל מקום, וגם מצד פרסום הידיעות ע"י העיתונים תיכף מה שנעשה בכל העולם איכא המכשול למילף ממקום

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

למקום וגם הסתה להגדיל השנאה עד לרציחה גדול ע"י זה. לכן פשוט שבזמננו יש לדון זה כסכנה ממש, ויש להתיר כשנזדמן זה.

שו"ת ציץ אליעזר (ח"ח סימן טו, קונטרס משיבת נפש פרק ו אות י):

ופירושו, שבתקנות ארצות תיקנו להתיר לרופאים להגיש טיפול רפואי לחולה עכו"ם גם כשכרוך הדבר בעבירה על חילול שבת דאורייתא, ומעניין שהבעל דברי חיים כאילו נענע בראש לכך ולא העיר מצידו שאין היתר מדינא לכך וכפי שביאר זאת מקודם לכן. ועכ"פ לחלק ולומר שהמה שתיקנו תיקנו לפי דורם מפני שראו כפי הנראה שהדבר כרוך בסכנת נפשות מצד העכו"ם עלינו, ומשא"כ בכעת, ואולי ראה והבין שגם בדורו הוא אם הרופאים ימנעו את עצמם מלחלל יביא ג"כ הדבר לידי סכנת נפשות עליהם באיזה דרך שהוא.

4. השלכות

לפנינו מספר השלכות הלכתיות העולות ממחלוקת הפוסקים אילו איסורים הותרו משום איבה

4.1 השתתפות בשמחות של שותף גוי או חייל שאינו יהודי

השתתפות בסעודה של גויים אסורה מדרבנן משום איסור התורה של חיתון עימם -

רמב"ם (ה' עבודה זרה פ"ט ה"ו):

עובד כוכבים שעשה לבנו או לבתו משתה אסור ליהנות מסעודתו, ואפילו לאכול ולשתות הישראל משלו שם אסור הואיל ובמסיבת עובדי כוכבים אכלו... וכל ההרחקה הזאת מפני עבודה של כוכבים הוא שנאמר וקרא לך ואכלת מזבחך ולקחת מבנותיו לבניך וזנו וגו'.

~ יש לאסור

לדברי הרב שמואל וואזנר יש לאסור השתתפות בסעודה של חברו הגוי, אף שמדובר על איסור דרבנן

שו"ת שבט הלוי (ח"ט סימן עו אות ב):

ועל דבר אשר שאל בעניין סוחרי יהלומים שיש להם קשרי מסחר עם גויים עובדי עבודה זרה מהודו, והגוי עושה משתה לחתונת בנו, והישראלים בשעת הדחק רוצים להיות שם בשולחן מיוחד ואוכל מיוחד משלהם...

ונהי דהדרישה מסופק שם דאולי מותר במקום איבה... ובפרט בזמן הזה לא שייך כ"כ עניין אזיל ומודי מכל-מקום הואיל דהט"ז ברור לו דלא כדרישה, אין ספק הדרישה מוציא מוודאי של ט"ז. אעפ"י שהש"ך... מיישב דעת דרישה, אבל בדברים חמורים כאלה עלינו

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

לחשוש. וגם מי יודע אם זה באמת בגדר איבה, ועצם ההתקרבות בזה הוא דבר נפסד, ומי יודע דרכי עבודה זרה של אלה, על כן הריני מסכים לאיסור.

יש להתיר איסור דרבנן

לדעת הרב אשר וייס, כיון שאיסור השתתפות במשתה הוא הרחקה משום איסור חתנות ואינו אלא איסור דרבנן, יש להתיר בזמן הזה -

הרב אשר וייס: 14:

הנה נשאלתי פעמים רבות ע"י קציני צבא בישראל המשרתים ביחד עם קצינים דרוזים ושאר נכרים, ומטבע הדברים יש תועלת גדולה ביחסי אחווה ביניהם במוסרם נפשם זה על זה במלחמה משותפת נגד אויבנו בנפש, אם מותר להם להשתתף בשמחות עמיתיהם הנכרים. וכיוצא בזה נשאלתי ע"י אנשים שיש להם שותפים נכרים בעסקים, אם יש להקל משום איבה. ולענ"ד כיון שבדרבנן עסקינן, ועכו"ם שבנינו אינם עובדים עבודה זרה וגם חשש בנותיהם חשש רחוק הוא בנדון דידן, כדאי הם הדרישה והש"ך לסמוך עליהם בשעת הדחק. (וזאת כאשר אין חשש מצד סדרי הצניעות והכשרות).

4.2 טיפול רפואי בגוי בשבת באיסורי תורה

לדעת הרב עובדיה יוסף, אמנם מן הדין מותר בזמנינו לרופא יהודי לחלל שבת באיסור תורה להצלת גוי, מכל-מקום עדיף שבמעשיו יכוון שעושה כן להציל עצמו ואת ישראל מהשלטונות והאימים, כשיטת מהרי"ק הסובר שעשיית מלאכה מחשש מוות וייסורים הינה מלאכה שאינה צריכה לגופה¹⁵

שו"ת יביע אומר (ח"ח או"ח סימן לח):

נשאלתי מרופאים יראי ה' שעובדים בבתי חולים ציבוריים גם בשבת, האם מותר להם לטפל בחולים נכרים שיש בהם סכנה, המאושפזים בבתי החולים, גם במלאכות דאורייתא... ומה גם אם נצרף לסניף גם שיטת המהר"י קולון¹⁶ וסיעתו, דכל כהאי גוונא חשיב מלאכה שאינה צריכה לגופה...

מסקנא דדינא, מעיקר הדין מותר לרופא ישראל לטפל בחולים נכרים אפילו במלאכות דאורייתא, כל שעושה לכוונת הצלתו מעונש השלטונות, והצלת נפשות חולי ישראל המטופלים בבתי חולים נכרים בחו"ל. וכל מה שאפשר לו להשתמט, באופן שיוכל להתנצל שהוא עסוק בחולה יהודי אחר, חייב לעשות כן. ומה טוב אם הנהלות בתי החולים בארץ דאגו שיהיו רופאים נכרים לצורך זה, וכן אחיות נכריות, כדי שיטפלו בחולי עכו"ם. ורופאי

¹⁴ <https://www.torahbase.org/%D7%A4%D7%A8%D7%A9%D7%AA-%D7%95%D7%90%D7%A8%D7%90-%D7%91%D7%93%D7%99%D7%9F-%D7%90%D7%99%D7%91%D7%94-%D7%95%D7%93%D7%A8%D7%9B%D7%99-%D7%A9%D7%9C%D7%95%D7%9D/>

¹⁵ כ"כ שו"ת ציץ אליעזר (ח"ח סימן טו, קונטרס משיבת נפש פ"ו אות יב-ג).

¹⁶ שו"ת מהרי"ק (שורש קלו).

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

ישראל יטפלו רק באיסורי שבות דרבנן. וכאשר נוהגים בבתי החולים בירושלים שערי צדק וביקור חולים.

ומכל זה יש ללמוד גם לעניין טיפול בחולים חופשיים מחללי שבת בפרהסיא וכו', שמלבד מה שכתב כמה אחרונים להתיר מפני שיש לתלות שההרזו תשובה בליבם... יש להתיר מטעם הנ"ל, שאלי"כ יש לחוש מאד שגם רופאים חופשיים יסרבו לטפל בחולים דתיים, ויבואו לידי סכנה.¹⁷ ולפי זה ניחא גם לגבי אדם חילוני שנפצע מתוך חילול שבת ואיבד הכרתו (שאין לתלות שחזר בתשובה), שמותר לרופא דתי לטפל בו גם במלאכות דאורייתא מטעם הנ"ל.

4.3 טיפול רפואי במחבל

כאשר מחבל נמצא פצוע בזירת אירוע בשבת, האם יש חובה להגיש לו טיפול רפואי? אם הסיבה להגשת טיפול רפואי לגוי בשבת נובעת מדין 'איבה', אזי יש חשש שתהייה איבה במקרה ולא יגישו לו טיפול רפואי, אבל מאידך גיסא כאשר אין חשש לאיבה אפשר להשתמט ולא להגיש לו טיפול רפואי. לפנינו מחלוקת בשאלה זו.

~ **הרב אביחי רונצקי** (כחיצים ביד גיבור, ח"א עמוד 59) נשאל האם מותר להעניק טיפול רפואי למחבל פצוע שנתפס ביד צה"ל, כאשר חילול השבת כרוך באיסורי תורה? לדבריו, ההיתר לטפל בגוי ולחלל שבת עליו הוא רק מדין איבה, ולכן: פשוט שאם אפשר להתחמק ולא לטפל בו, אין הכוונה שיהודי אחר יעשה זאת, אלא שהוא לא יטופל כלל בתאונות שונות, חייבים לעשות זאת.

~ על דברי הרב רונצקי הגיב **יוסף אחיטוב** (כחיצים ביד גיבור, ח"ג עמוד 144). לדבריו, דברים אלו לא להעניק טיפול רפואי למחבל בטענת השתמטות, מנוגדים למוסר האנושי ולקוד האתי של צה"ל -

זוהי הוראה בלתי נסבלת מנקודת ראות שלי, ולעניות דעתי לא יכירנה מקומה במערכת חינוך של חיילים בצבא ההגנה לישראל (למיטב ידיעתי, היא גם סותרת את הקוד האתי

¹⁷ ביחס לחילול שבת להצלת מחלל שבת, כ"כ: **שו"ת ציץ אליעזר** (ח"ח סימן טו, קונטרס משיבת נפש פרק ו אות יד): "ובהאמור יצא לנו היתר כללי להגיש בזמנינו ובמצב שאנו נמצאים כאן בעונותינו הרבים טיפול רפואי הכרוך בחילול שבת דאורייתא גם למומרים לחלל שבת בפרהסיא... להיות שאם רופא דתי יהין שלא להגיש טיפול כזה להם כנגדם עשרות רופאים לא דתיים ימנעו כתגמול מלהגיש טיפול ליהודי חרדי וע"י זה יסתכנו כמה וכמה, וזהו מחוץ מה שרופא זה ענוש ייענש ע"י הממשלה ועד כדי שלילת רישונו הרפואי, ולכן בעפ"י האמור יש להתיר בהיתר כללי... להגיש גם לכאלו טיפול רפואי גם כשכרוך במלאכות דאורייתא"; **שו"ת שבט הלוי** (ח"י סימן סה): "עניין איש הכבאי בקהילתכם קרית ספר שנדרש מארגון הכבאים לצאת בשבת במקרה של תאונות בכביש הראשי הסמוך לעירכם, ושאלתו דמר אם מותר לו לצאת להציל מחללי שבת... וגם בצירוף עונש אם מונע עצמו ומחשש הסתה נגד יראי ה', כסניף לעיקר ההלכה".
הרחבה, ראו מה שהתבאר בשיעורים בפיקוח נפש והצלה, חלק א שיעור טז, בנושא: 'חילול שבת להצלת מחלל שבת'.

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

של צה"ל שהתקבל בעת האחרונה)... אין אני מוצא אצלך כל רמז להווא אמינא שיש ערך לחייו של גוי, ושזה כשלעצמו ראוי לו להיות בעל משקל כלשהו בשיקולים הלכתיים... הננימוק היחידי והמביש שמתיר טיפול בגוי להצלת חייו המופיע אצלך הוא אך ורק משום שהוא עלול לגרום סכנת חיים ליהודים בחוץ לארץ... מאחר שהדברים נדפסו... הרי הם גלויים לכל. האם אינך חושש מחילול השם הנורא שיכול להיגרם מפרסומם ברבים במציאות של ימינו... ולפיכך סבורני שפרסום הצהרה והבהרה מתאימה היא דחופה, אם לא חזרה מפורשת מהפסיקה האומללה הזאת. בסערת הרגשות שלי אני נמנע כאן מפלפול הלכתי בסוגיה עצמה. ואודה לך אם תענה ותבהיר עמדותיך.

הרב רונצקי השיב לו, שההיתר לטפל בגוי בשבת הוא משום 'איבה', ובמקום בו אפשר להימנע ולהתחמק אין להעניק טיפול רפואי בחילול שבת -

ובאשר לגופם של דברים: בתחילה כתבת שהוראה להתחמק מטיפול בגוי בשבת היא בלתי נסבלת, וגם סותרת את הקוד האתי וכו'. בלתי נסבלת מנקודת ראותך, כך כתבת, ובכן, אני שואל אם פסיקה הלכתית נובעת מנקודת ראות אישית, פרטית, גם כשנדמה שהיא מוסרית?! האם אין אנו מחויבים, מחויבות מוחלטת, להלכותיה של התורה, גם כשבעיניי אנושיות נראים לפעמים פסקים אחדים כבלתי מוסריים? ובעניין הקוד האתי שהתקבל בצה"ל, האם הוא זה שצריך לשמש אור לנתיבותינו, או תורה משמיים? הוספת וקבעת שהנימוק של סכנת חיי יהודים בחוץ לארץ, להצלת גוי אצלנו, הינה נימוק מביש, ובכן, לא משלי זאת, אלא כל המקורות שפגשתי עד כה מגדולי ישראל המובהקים שמפיהם אנו חיים, סברא זו שכינית כמבישה, היא היחידה שמצאתי בדבריהם... חיי גוי ודאי שיש להם ערך, ומצווה לפרנס את ענייהם, ולבקר את חוליהם, אך ערכה של השבת חשוב יותר... אכן, ההוראה חייבת להיות חד משמעית ולא מסופקת, המעלה סברות וטעמים ששייכים לעולם המחשבה והאגדה.

הרב נחום אליעזר רבינוביץ (מלומדי מלחמה, סימן מג אות ב):

מחבל שנפצע שהוא רוצח... אלא שישנן אמנות בין-לאומיות המחייבות לטפל בו... אין צריך להרבות בדברים להוכיח שאילו נחשדנו שאין אנו מטפלים בפצועים כמתחייב מן האמנות והחוק הבינ-לאומי כי אז ח"ו הייתה נדלקת אש של שנאה בכל העולם. נמצא שלמעשה צריך לטפל בשבת בכל פצוע לפי הנדרש עפ"י כללי הרפואה, כי ממה-נפשך, אם אדם הגון הוא הרי רפואתו דוחה שבת. ואם מחבל הוא, השבת נדחית משום איבה.¹⁸

¹⁸ ראו גם: **הרב אביגדור נבנצל** (ביצחק יקרא, סימן של): "והאידינא התירו אפילו באיסורי תורה, שאם לא כן גם הם ימנעו מלטפל ביהודים. ואפילו מחבל פצוע מחללים שבת כדי לטפל בו, כדי שאם חלילה יפול חייל פצוע בשבי, יזכה גם הוא לטיפול רפואי הולם".

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

4.4 הפעלת בית חולים שדה במשלחות חילוץ

לעיתים, מדינת ישראל שולחת מיוזמתה משלחות חילוץ והצלה למדינות בהן אירעו מקרי אסון. במהלך השהות של חברי המשלחת, עליהם להיות שם בשבת ולעשות מלאכות בשבת עבור הצלת גויים. האם מותר להפעיל את בית החולים הללט ולחלל שבת באיסורי תורה להצלת גויים?

! היתר משום איבה¹⁹

~ **הרב דב ליאור** (שו"ת דבר חברון, ח"ג סימן תכב; סימן תנג) התייחס למשלחת החילוץ להאיטי בעקבות רעידת אדמה שאירעה שם בשנת תש"ע. לדבריו, יש להבחין אם אותה מדינה ביקשה ממדינת ישראל סיוע חילוץ, אז ההימנעות של מדינת ישראל תגרום לאיבה ולכן הדבר מותר. אבל במקרה שאותה מדינה לא ביקשה סיוע, אין לחלל שבת או לדחות איסורים אחרים ואין לחשוש לאיבה. במקרה זה, עלינו לעשות את המינימום ההכרחי, כגון לפקח על פעולות החילוץ של המקומיים, אבל לא לעבור על איסורי שבת:

אילו הייתה בקשה ישירה מאותה מדינה שישראל תושיט להם סיוע, ניתן היה לבחון זאת. אבל לפי מה שפורסם היוזמה לא באה מבחוץ אלא מצידנו, ובוה לא היה מקום לדחות את קדושת השבת... מה גם שמדינות קרובות יותר לא שלחו סיוע כלל, וממילא לא נראה שיש כאן חשש איבה.²⁰

~ לדברי **הרב אברהם שטיינברג** (פעילות בחזית העורף היבטים הלכתיים, אסיא פא"פ עמוד 5-39), ההיתר הוא משום איבה, אך הוא אינו מתנה זאת בבקשת המדינה, כפי שהתנה הרב ליאור: אם ברור וידוע בוודאות שאין יהודים בין ההריסות, וכל המאמץ נעשה להצלת גויים, מעיקר הדין נראה שאסור, אך יש מקום להתיר מדין איבה וסכנת נפשות.

4.5 עבודת שוטר יהודי בשבת בתחנה המשרתת בני מיעוטים²¹

? האם מותר לשוטר במשטרת ישראל לשרת בתחנה של בני מיעוטים בשבת, ולחלל שבת עבור אנשים שלא ישמרו את השבת?

¹⁹ במסגרת זו לא ניכנס לשיקולים נוספים שיש לשקול במקרה זה של שליחת משלחת חילוץ. יש לציין לדבריו של **הרב אברהם שטיינברג** (פעילות בחזית העורף היבטים הלכתיים, אסיא פא"פ עמוד 5-39) שכתב שההיתר היותר מבורר הוא במקרה וספק אם יש שם יהודי בין ההריסות: "בכל מקרה שיש חשש וספק, אפילו רחוק, שיש יהודי בתוך ההריסות, ואפילו מדובר ביהודי אחד, ודאי שמותר להטיס את כוחות החילוץ במהירות האפשרית, ואם הדבר כרוך בחילול שבת הדבר מותר ומצווה. הנתונים ביחס למצבים שבהם מפעילים את היחידה לחילוץ בוודאי עונים על קני המידה של ספק פיקוח נפש".

²⁰ כאשר אירע אסון הסכר בברזיל בשנת תשע"ט, שבה המשלחת הישראלית ביום שישי.

²¹ ראו: <http://www.maaminim.org.il/adm/uplaod/file1-20.pdf>

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

~ היתר משום איבה : לאור הפוסקים האחרונים, שהמציאות בדין איבה השתנתה בזמן הזה, יש היתר לשוטר לשרת בשבת בתחנה כזו.

~ תפיסה מערכתית - הלכות מדינה

יש להסתכל על תפקידה של משטרת ישראל בראייה כוללת ובתפיסה מערכתית, ולא מדובר על אדם יחיד שעומדת בפניו שאלת חילול שבת מול גוי, וכשם שבשאלת תפקוד רופא בבית חולים לא העלו הפוסקים שמחמת שאלות אלו לא ילמדו היהודים הדתיים רפואה משום שהעיסוק הוא במערכת הבריאות במדינה והיא צריכה לתת מענה רב-מערכתי ולא נקודתי. לפיכך, יש שהתירו את פעילת המשטרה בכללה משום הגישה המערכתית שיש להשליט את הסדר במרחב הציבורי ובכך למנוע פיקוח נפש של רבים.²²

²² ראו: ר"ן (שבת יט ע"ב מדפי הרי"ף ד"ה ומהא) לדעת בעל הלכות גדולות מותר לעבור אפילו על איסורי תורה משום נזק הרבים. ראו: **תחומין** (כרך ב עמוד 71); **הרב דב ליאור** (חוברת פרויקט מאמינים במשטרה 5, עמוד 4-7), המתירים עבודת המשטרה בשבת מדין זה. ראו גם: **הרב דוד לאו** (פעילות משטרה בשבת באירוע פלילי, תחומין כרך לה, עמוד 71-78).

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

ג. תפילה על גוי שיבריא

כפי שראינו בשיעור טו, יש איסור לרפא גוי, אך במקום 'איבה' התירו חכמים איסור זה. לפנינו השאלה, האם מכל-מקום מותר להתפלל על גוי שיבריא ממחלתו?²³

~ הרב חיים פלאגיי נשאל אודות יהודי שיש לו שותף גוי שעושה לו טובות והוא חולה, האם היהודי יכול להתפלל עליו שיבריא? לדבריו, מותר ליהודי להתפלל על הגוי שיבריא ממחלתו. הוא מסתמך על דברי הרב יצחק עטייה שכתב, כיוון שאין מרפאים גויים אלא יש להשתמט מהם ולא להגיש להם סיוע רפואי, אז אם מבקשים ממנו להתפלל על הגוי עדיף שישתמט, אא"כ יש בכך איבה משום שמכירים בו שתפילותיו עוזרות. מכל-מקום הוא התיר להתפלל על גוי חולה אם הוא גוי כשר²⁴ -

שו"ת חיים ביד (סימן לג):

הנה תאבתי לעמוד על מי שיש לו גוי שהוא סוחר שלו ומרוויח עמו ועושה לו טובה והוא חולה לשאול הגיע אי מותר להתפלל עליו שיחיה וגם לתת צדקה בעדו לתלמיד חכם שילמדו לרפואתו, אם מותר או לא?
תשובה: נראה לי דמותר גמור הוא... ופוק חזי מה שכתב בספר החיים... יאודי ששלח נכרי למרחקים יכול לבקש עליו שישוב לשלום, שאם לא ישוב חי שמא יעלילו על היהודים... וכה הראני זה בני כי ביצחק יקרא הי"ו להרב רוב דגן בקונטרס אות לטובה... שנשאל אם מותר לעשות לחישה וברכה לגוי החולה שיתרפא וגם אם הוא גוי קטן ולא ידיע מאי ליהוי שמא יהיה מחסידי אומות העולם אם מותר ג"כ לברכו ולעשות לו לחישה שיתרפא מחוליו. והשיב, אם כשבא אליו הגוי ויכול להשתמט ממנו למד לשונך לומר איני יודע. אבל אם היה המציאות שהוא מכירו שיודע ללחוש ולא יוכל להשתמט, אז מפני דרכי שלום ואיבה מיבעי ליה ללחוש ולהתפלל עליו שיחזור למוטב ויתרפא, והיינו דומיא דמפרנסים עניי כותים הבאים לשאול עם עניי ישראל מפני דרכי שלום, וגם שאם תהיה שעת רצון ודבריו נשמעים ויתרפא יהיה קידוש השם בדבר, וגם אפשר שע"י זה יהיה גר צדק.

²³ בספר הזיכרון 'אחר האסף' (עמוד פ) מובא שברשימותיו של הרב יחזקאל סרנא נמצא, שבזמן שהותו בבית החולים בשווייץ, הסתפק "אם מותר להיפרד מן הנכרי בברכת תהייה בריא, כנהוג, או אם יש חיוב לעקם במילים אחרות".
²⁴ דברים אלו הובאו גם בשדי חמד (ח"ד כללים מערכת ל כלל קיז ד"ה ואם מותר); ; שו"ת יחיה דעת (ח"י סימן ס): "שאלה מגר צדק, האם מותר לו להתפלל על אביו הנכרי השוכב על ערש דווי שה' ישלח דברו וירפאהו, והאם לאחר מותו יוכל לומר קדיש לעילוי נשמתו?" בדבריו הוא מצטט את הרב יצחק עטייה המובא אצל הרב פלאגיי, וקובע: "גר צדק רשאי להתפלל לרפואת אביו הנכרי בחוליו. וגם רשאי לומר קדיש עליו לאחר פטירתו לעילוי נשמתו. והוא-הדין לאם הגר צדק". ביחס לדבריו אודות אמירת קדיש על אביו הגוי, ראו בדבריו בשו"ת יביע אומר (ח"י יו"ד סימן נה - הובא גם בחזון עובדיה, אבילות עמוד רלח) שהתיר לומר אשכבה בבית הכנסת על חייל דרוזי שנפל בעת משמרתו. בעניין זה, ראו גם: ספר חסידים (סימן תשמו): "ויאשר אמרו על חרבונא זכור לטוב, לפי שאם אדם מדבר בשבח צדיקים בין יהודים בין גויים, כגון אותו פלוני עשה לישראל אותה טובה, יאמר זכרו לברכה".

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

ואח הטוב החה"ש והכולל כמה"ר אליהו קצין הי"ו אייתי ראייה לזה מן מעשה רב גבי אלישע הנביא שריפא לנעמן מצרעתו ובוזה נעשה גר צדק והוה ליה רפואת הנפש והגוף בבת אחת ואף שלא היו ישראל בגלות א"כ כל-שכן בזמן הזה, והיא ראייה חותכת.

וגם אמר מר שמר אביו הוא הקדוש מוהרי"ק זלה"ה שהיה יודע ללחוש בא אליו גוי אחד ואייתי בידיה תינוק מוטל על ערש דווי כמו פגר מת, ועשה לו לחישה וברכה, ומיד נתרפא ויצא ממות לחיים, ונעשה קידוש השם.

ועיין למרן ביורה דעה (שולחן ערוך, יו"ד סימן קנח סעיף א) דכתב דאין לרפאותן אפילו בשכר אם לא היכא דאיכא משום איבה דאז אפילו בחינם שרי אם לא יוכל להישמט, ובוודאי דזהו לעובדי עבודה זרה ממש, ולא על כולם הוא אומר.

ועכ"פ דון מינה, דבזמן הזה שאינם בסוג עובדי עבודה זרה וגם דאיכא איבה דודאי מיבעי ליה ללחוש ולברך ולהתפלל ובפרט אם הוא בדוק ומנוסה דהוי קידוש שם שמיים בדבר והא דאלישע תוכיח... ולפי הנראה דאין מי שיחלוק בדבר זה, או תוכן דברי הרב הנזכר.

כל-שכן בנדון דידן דמטי ליה הנאה מינייה אם יקום ויתהלך בחוץ ושלא להיות כפויי טובה על לעבר כנז"ל דפשיטא דשרי בלי שום פקפוק...

והיה לפלא בעיני, דהן בעודני כותב זה בעת ההיא בא אלי בני ותלמידי הרב ועצום כמוהר"ר יעקב... לשאול ממני בגוי אחד שהוא מחסידי אומות העולם והוא זקן ומכבד תמיד לתורה ולומדיה וביקש ממנו בעשר חלו"ת שיכתוב לו קמיעה אחת לכאב לב שיש לו שיתרפא, ולא יוכל להשמט ממנו מה לעשות. וזו הלכה העלית, שיכתוב על נייר חלק כסדר הזה...

ושבו בו בפרק בא נדון לפני כיוצא בזה, ביהודי אחד סרסור מגוי אחד וחלה ונטה למות והגיע עד שערי מוות ובא היאודי לפני באומרו שהוא ערב ליאודים שנתנו לו סחורות בהקפה לגוי זה והיאודי הסרסור יצא ערב בעדו, ואם מת הגוי הסוחר הנזכר יבוא נזק והפסד ליאודי הסרסור הלזה שיצא ערב בעדו, ובכן חילה פני שאקבץ עשרה תלמידי חכמים וילמוד תהילים בעד הגוי החולה הלזה, וכן עשיתי מעשה והיה קידוש השם גדול שקם מחוליינו והכיר מעלת האומה ישראלית.

~ גם לדעת הרב עמרם בלום מותר להתפלל על גוי שיבריא ממחלתו.

לדבריו, האיסור לרפא גוי הוא באופן בו יש עשיית מעשה בידיים לריפוי, אבל מותר להושיט לו רפואה באופן עקיף, כגון תפילה שאינה מעשה רפואה אלא היא בידי שמיים -

שו"ת בית שערים (יו"ד סימן רכט):

אודות אשר הודיע צערו שהגויים באים לבקשו להתפלל עבור חוליהם שבביתם אם מותר לעשות כן... נראה לי דמותר להתפלל בעד נכרי חולה... אם אינו עובד עבודה זרה מותר לרפאותו. וכל-שכן נכרים בזמן הזה דלאו עובדי עבודה זרה הן, ומכל-שכן כשמבקש להתפלל עבורו הרי מאמין באלוקי ישראל...

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

ועוד נראה לי, דאפילו אסור לרפאותו מכל-מקום להתפלל עבורו שרי... ולפי זה יש לומר, דבאמת מי שמקיים ז' מצוות בני נח אפילו נאמר שאין מצווה להעלותו כגר תושב שאנו מצווין להחיותו כיון שלא קיבל עליו בפני שלושה חדשים מכל-מקום אין איסור להעלותו אלא דמשום הכי לא מעלין שמא אינו מקיים ז' מצוות ולא מורידין שמא מקיים ואסור להורידן... וכל זה לענין ההעלות ולרפאותו בידי אדם, אבל להתפלל לפני שומע תפילה היודע כל מעשי בני אדם ומחשבותם שפיר שרי, דממה-נפשך אם יודע שאינו מקיים ז' מצוות לא ישמע תפילתו ואם יודע שמקיים ויעיל תפילתו הרי אז באמת מותר להצילו.

ועוד נראה לי, דכמו שכתב ט"ז (יו"ד סימן קנח) אהא דאין מורידין, דדווקא הורדה בידיים אסור אבל סיבוב מיתה מותר. הכא נמי, האי דלא מעלין דווקא העלאה בידיים אסור אבל סיבוב העלאה מותר, וא"כ להתפלל עליו שאינו הצלה בידיים ממש רק סיבוב הצלה מותר... ויש להביא ראיה לזה ותחילה אקדים דעלה בדעתי דמקרא מלא הוא דמותר להתפלל בעד גוי, והוא בראשית ויתפלל אברהם לרפאות אבימלך, אעפ"י שהיו עובדי זרה ולא קיימו ז' מצוות דהא חשד אותם על שפיכות דמים ואמר רק אין יראת אלוקים. ואין לומר משום איבה שהיה מתיירא ממנו, שהרי אבימלך היה נכנע אליו ופייסו בממון.

וכן משה רבינו ע"ה התפלל בעד פרעה, ואף שאמר לא ידעתי את ה' והיו עובדי עבודה זרה ושטופי זימה ערות הארץ ולא קיימו ז' מצוות. ולא שייך משום איבה, דהא היה אלוקים לפרעה ונכנס ויוצא שלא ברשות. אלא על כורחך דמותר להתפלל.

ויש לדחות על דברי אגדה, אבל בלאו הכי נמי אין ראיה משם דמבואר בירושלמי... דאין למדין דבר מקודם למתן תורה...

אבל יש להביא ראיה ממגילה (יג ע"ב) שהציל מרדכי את האחוורוש מבגתן ותרש שרצו להטיל ארס בספל, והאיך היה רשאי להצילו והלא אין מעלין... אלא ודאי כדכתיבנא, דדווקא הצלה בידיים להעלותו אסור, אבל לסבב הצלה מותר, והכי נמי להתפלל בעדו.

~ תפילה על גויה שהצילה ילד יהודי בשואה

לאחר השואה, נשאל הרב אפרים אשרי האם מותר להתפלל לרפואת גויה שהצילה ילדים בשואה, וכעת היא חולה ומבקשת להתפלל עליה? הוא הביא את דברי הרב חיים פלאגיי, והתיר להתפלל עבורה -

שו"ת ממעמקים (ח"ד סימן טז):

לכן נראה לי, דבנידון דידן ודאי דמותר להתפלל עבור הנכרית הזאת ואין כאן משום לא תחנם, הואיל ועשתה מעשה חסד גדול כזה להציל נפש מישראל ממוות וחילצה אותו מידיהם הטמאות של הגרמנים הארורים. לכן מותר להתפלל עבורה ולומר מי שברך, וכן הוריתי.

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

~ הרב עובדיה יוסף (מכתב תפילה לרפואת חוסני מובארק):

ב"ה, ירושלים, א' אב תש"ע.

לכבוד מעלת היקר והנעלה, הנשיא מר מוחמד חוסני מובארק, ירום הודו, נשיא מדינת מצרים. אנו מתפללים לבורא עולם שישלח לכם רפואה שלימה והחלמה מהירה ותזכה להמשיך להנהיג את כל תושבי מדינתך בגאון ועוז ותעצומות לאורך ימים ושנות חיים ושלוש, וכל אשר תעשה תצליח. יתן לך כלבבך וכל עצתך ימלא בשובע שמחות וכל טוב, אמן. בכבוד רב לרום כבוד מעלתך, עובדיה יוסף.²⁵

~ הרב חיים קנייבסקי (דרך שיחה, עמוד תקמ"ד):

שאלה: תלמיד חכם אחד מלונדון יש לו שכן גוי וחיים ביחסי שכנות טובה, וכעת נחלה הגוי. אם שייך להתפלל עליו, שהרי מצאנו באברהם שהתפלל אף על סדום. תשובה: יכול להתפלל על הגוי שיבריא.